

Анотації

Диденко Ю. В. Самиздатная летопись возрождения украинского государства 1989 год.

В статье рассмотрено развитие событий в Украине во второй половине 1989 года в период массового зарождения самиздата. В ней, на основе самизданных изданий, показано развитие общественных настроений в период обретения независимости Украины. Указана роль Народного Руха в установлении независимой прессы и прослежены самиздатная летопись Украины и развитие мысли на украинскую историю, культуру и обретение независимости страной.

Didenko Y. V. Samizdat chronicles of revival of the Ukrainian state in 1989.

The article considers the development of events in Ukraine in the second half of 1989 during the birth of mass self-publishing. The author shows the development of public tone during the period of formation of the Ukraine independence based on samizdat publications. The article considers a specified role of NRU in establishment of independent media. It traces samizdat chronicles of Ukraine and the development of the views on the Ukrainian history, culture and independence of the country.

Л. М. Іваніченко

БАЧЕННЯ АНЕТІВСЬКОЇ КУЛЬТУРИ В. СТАНКО ТА УЧЕНИМИ-АРХЕОЛОГАМИ

Ключові слова: Станко В. Н., Північно-Західне Причорномор'я, анетівська культура, кукрецька культура, гребеніківська культура.

Ключевые слова: Станко В. Н., Северо-Западное Причерноморье, анетовская культура, кукрецкая культура, гребениковская культура.

Key words: V. N. Stanko, anetovska culture, kukretska culture, grebenikovska culture.

Володимир Никифорович Станко — археолог зі світовим ім'ям, розглядав важливі питання з розвитку палеоліту та мезоліту Північно-Західного Причорномор'я, побудувавши власні цікаві теорії та гіпотези, які були розвинені у працях його учнів та колег. Його позиції стосовно хронології, періодизації,

виділення локальних культур, виявлення генетичної основи різних типів пам'яток та взаємовідносин культур у палеоліт-мезоліті регіону до сих пір не залишають байдужими дослідників. Ці та інші проблеми були у центрі уваги В. Н. Станко протягом багатьох років. Авторка вважає за потрібне окремо зупинитися на питанні стосовно виділення В. Н. Станко анетівської пізньопалеолітичної культури.

Дана стаття не претендує на вичерпність викладу, в ній наводяться основні позиції учених стосовно цієї проблеми. Перш за все, були використані різні праці В. Н. Станко [8–10], С. П. Смольянінової [5–7], І. В. Сапожнікова [3] та Г. В. Сапожнікової [4], що дозволило виділити дві відмінні позиції на бачення анетівської культури.

Анетівська культура — археологічна культура часу пізнього палеоліту, яка існувала 22–10 тис. років тому [1]. В. Н. Станко та С. П. Смольянінова виділили її у 80-х рр. [9, с. 33], [8, с. 28, 29], що було також підтримано Г. В. Григорьєвою та Т. Н. Швайко у колективній з В. Н. Станко монографії «Позднепалеолитическое поселение Анетовка II», виданої у 1989 р. [10].

Анетівська культура, за твердженням В. Н. Станко, сформувалася у результаті злиття місцевих східноєвропейських та пришедших традицій. Яскравий комплекс анетівської культури отриманий при дослідженні поселення Анетівка II (Доманівський р-н Миколаївської обл.), який не має прямих аналогів у степових пам'ятках Північного Причорномор'я [6, с. 93]. В індустрії поселення простежуються оріньякоїдні та граветтоїдні риси. Розвиток традицій цієї культурно-історичної спільноти продовжується і у мезоліті. Ранньомезолітичну фазу анетівської культури представляють матеріали Анетівки. У зв'язку з тим, що мікроінвентар Анетівки, про який писав Ф. А. Козубовський, не зберігся, реконструювати характер розвитку анетівської культури у ранньому мезоліті можна лише у загальних рисах [6, с. 93], [11, с. 340–341].

За визначенням С. П. Смольянінової, більш очевидний зв'язок традицій обробки кременю, що склалися у пізньому палеоліті, є з індустріями пізнього мезоліту, які більшість дослідників відносить до кукрецької культури (Є. А. Векилова, В. Н. Даніленко, Н. О. Бадер, В. А. Степаненко, Д. Я. Телегін)

[6, с. 93]. Власне, Д. Я. Телегін виділяє в Україні та Молдавії три основних варіанти кукрецької культури: горно-кримський (власне, кукрецький), дніпровський та північнопричорноморський [12, с. 101]. Він вважає, що генетичні корені кукрецької культури необхідно шукати у матеріалах ранньомезолітичних пам'яток типу Анетівки [12, с. 118, 119]. У матеріалах поселення Д. Я. Телегін бачить місцеве проявлення пізньорізнякської культури Кремс-Дюфор. С. П. Смольянінова наголошує, що він, без сумніву, має рацію, вказуючи походження північнопричорноморського варіанту кукрецької культури культурно-історичної спільноти з комплексами типу Анетівки [6, с. 93].

Таким чином, складання та розвиток останнього варіанту кукрецької культури відбулося у Північно-Західному Причорномор'ї на основі пізньопалеолітичної анетівської культури [9, с. 113–114]. Є безсумнівною генетична спорідненість пізньопалеолітичного комплексу Анетівки II з пізньомезолітичною індустрією Абузової Балки [6, с. 94]. Одним з підтверджень є знахідки в Анетівці II «вкладишів кукрецького типу» — пластинок з підтесанням, характерних для Абузової Балки.

На матеріалах пізньопалеолітичних (Сагайдак I, Володимирівка, Анетівка I і II, Серединний Горб) та мезолітичних (Анетівка, Абузова Балка, Кінецьпіль, Бубинка) пам'яток достатньо добре простежується розвиток анетівської культури. Якщо на ранніх етапах вона являє собою злиття двох історико-культурних традицій, то в подальшому — це монолітна єдність оригінальних комплексів інвентарю [6, с. 94].

Але не всі дослідники поділяють дану позицію. І. В. Сапожніков та Г. В. Сапожнікова вважають пам'ятки у Анетівці різнокультурними. Тільки комплекс Анетівки I відноситься до середнього етапу пізнього палеоліту, комплекс Абузової Балки — до кінця мезоліту, в той час як всі інші пам'ятки датуються фінальною порою пізнього палеоліту. У зв'язку з відсутністю ранньомезолітичних стоянок у Побужжі не може бути простежена лінія анетівської культури [4, с. 14].

Що стосується знярядь праці вищезгаданих стоянок, то В. Н. Станко вважає так звані зняряддя з підтесанням атрибутом кукрецьких традицій. Г. В. Сапожнікова не вважає їх культурним атрибутом, за функціями зняряддя відіграють тех-

нічну роль. Крім того, Г. В. Сапожнікова вважає, що «различия показателей соотношения типов заготовок, нуклеусов и изделий с вторичной обработкой Анетовки I, Срединного Горба и Абузовой Балки не позволяют относить их индустрии к одной технической линии развития, связанной с анетовской культурой» [4, с. 13]. В. Н. Станко та С. П. Смольянінова, навпроти, доводять існування культури тим, що навіть ті самі знаряддя з підтесанням існували починаючи з середини палеоліту, тобто Анетівки I, вони були знайдені в Анетівці II, потім вони з'явилися в Абузовій Балці, яка датується пізнім мезолітом, Івашкове VI, Царинці [7, с. 11]. Тобто такі знахідки були на протязі всієї анетівської культури.

Для порівняння можна навести критерії виділення I. В. Сапожніковим аккаржинської культури, коли є декілька пам'яток (Велика Аккаржа — 1, 2, 3) — об'єднаних в одну велику пам'ятку, які існують одночасно невеликий проміжок часу [3]. Та коли культура розвивається у часі, міняються якісь типи знарядь, але загальний напрямок зостається — це викликає дискусію. Хоча, на думку Ю. Е. Деміденка та Д. Ю. Нужного, дискусію викликає монографія I. В. Сапожнікова, об'єктивній критиці якої вони присвятили 17 сторінок у представницькому науковому виданні [2, с. 507–523]. Автори зазначають, що «проведенная И. В. Сапожниковым интенсивная работа по значительному искусственному завышению информативности данных по этой стоянке может только привести к обратному результату: коллеги просто будут считать данный памятник верхнего палеолита Северо-Западного Причерноморья «полностью убитым» и абсолютно неполноценным для какого-либо реального его использования...» [2, с. 514–515].

Але повернемося до поглядів Г. В. Сапожнікової на право існування анетівської культури. На думку С. П. Смольянінової, її праця була першою спробою реконструкції господарсько-виробничої діяльності населення регіону Побужжя у пізньому палеоліті і мезоліті, основана на трасологічному вивченні колекцій пам'яток. Без сумніву, заслуговують уваги висновки про різноманітні функціональні типи стоянок — про мисливські табори і базові стійбища, виділених на основі аналізу складу груп знарядь. В той же час не можна не відмітити нерівномірність у вивченні матеріалів. Так, якщо колекції Серединного

Горбу, Царинки, Івашкове VI, Абузової Балки функціонально досліджені повністю, то Анетівки I на 12,5 %, Анетівки II — на 0,08 %. Таким чином, індустрія анетівської культури досліджена недостатньо для висновків про відсутність збігів між її пам'ятками [5, с. 83].

Дане питання складне і потребує подальшого вивчення, підтвердження новими знахідками, радіовуглецевими датуваннями.

За словами С. П. Смольянінової, погляди Г. В. Сапожнікової були змінені, про що свідчить випущена у 1995 р. колективна монографія І. В. Сапожнікова, Г. В. Сапожнікової та Г. Ф. Коробкової. В ній автори погоджуються з існуванням анетівської культури, але обмежують її середнім етапом пізнього палеоліту переважно степового Побужжя. Анетівську культуру формують, на їх думку, Анетівка I, Івашкове IV, Анетівка I Анетівка II [5, с. 83].

Подальший розвиток традицій мезоліту типу Царинки представляє, на думку В. Н. Станко, індустрія гребеніківської культури, пам'ятки якої розповсюджені у басейні Південного Бугу. Питання їх походження поки що недостатньо з'ясоване через невелику кількість ранньомезолітичних пам'яток. Як зазначає С. П. Смольянінова, положення про те, що комплекси гребеніківських пам'яток генетично сягають до пам'яток типу Царинки та Гаврилового Яру у Побужжі, вперше висказано В. Н. Станко у 1982 р., а потім ним же обґрунтовано [6, с. 96]. В мезоліті встановились контакти носіїв анетівської та гребеніківської культур, та їх спільне проходження простежується по межиріччю Дністра і Дунаю [9, с. 115].

Отже, основна думка В. Н. Станко полягає у наступному. На території Північного Причорномор'я у період палеолітичного та мезолітичного часу простежуються дві різні лінії еволюції кременевої індустрії. Одна з них являє собою розвиток анетівської культури, сформованої на основі місцевих традицій, яка на різних етапах зазнавала впливу оріньякоїдних індустрій Центральної Європи. Друга пов'язується В. Н. Станко та С. П. Смольяніною з пам'ятками, в інвентарі яких отримали поширення геометричні мікроліти, та являється пришлою з Подніпров'я. На пізньомезолітичному етапі з ними пов'язані пам'ятки гребеніківської культури.

Отже, внесок В. Н. Станко у науку був величезним. І не тільки кількістю виданих робіт, але головним чином тих проблем, які він піднімав на матеріалах пам'яток, досліджених ним та його учнями.

Джерела та література

1. Анетовская культура. Материал из Википедии — свободной энциклопедии [Электронный ресурс] / Режим доступа: ru.m.wikipedia.org/wiki/Анетовская_культура. — Назва з домашньої сторінки Інтернету.
2. Демиденко Ю. Э., Нужный Д. Ю. Проблемы верхнего палеолита Северного Причерноморья и книга И. В. Сапожникова «Большая Аккаржа. Хозяйство и культура позднего палеолита Степной Украины» // *Stratum plus*. — 2003–2004. — № 1. — С. 507–523.
3. Сапожников И. В. Большая Аккаржа: хозяйство и культура позднего палеолита Степной Украины // *Серединный каменный век Украины*. — Вып. 3. — К.: Шлях, 2003. — 304 с.
4. Сапожникова Г. В. Взаимоотношения культур и хозяйственных комплексов финального палеолита и мезолита Южного Побужья: Автореферат дисс. ... к. и. н. — Ленинград, 1986. — 16 с.
5. Смольянинова С. П. История исследования каменного века Степного Побужья // *Кам'яна доба України*. — К.: Шлях, 2003. — Вып. 4. — С. 82–89.
6. Смольянинова С. П. Палеолит и мезолит степного Побужья / АН УССР. Ин-т археологии; Отв. ред. В. Н. Станко. — К.: Наукова думка, 1990. — 106 с.
7. Смольянинова С. П. Техника вторичной обработки кремня позднепалеолитических и мезолитических памятников Побужья // *Исследования по археологии Северо-Западного Причерноморья* / Отв. ред. В. Н. Станко. — 1986. — С. 5–13.
8. Станко В. Н. Исследование палеолита и мезолита Среднего Побужья / В. Н. Станко, С. П. Смольянинова // *Тезисы докладов VIII конференции ИА АН УССР*. — Днепропетровск, 1980. — С. 28–29.
9. Станко В. Н. Мирное. Проблема мезолита Степей Северного Причерноморья: Автореф. дис. ... доктора ист. наук. — К., 1983. — 54 с.
10. Станко В. Н. Позднепалеолитическое поселение Анетовка 2. Вопросы историко-культурной периодизации позднего палеолита Северного Причерноморья / В. Н. Станко, Г. В. Григорьева, Т. Н. Швайко. — К.: Наукова думка, 1989. — 137 с.
11. Станко В. Н. Раскопки позднепалеолитической стоянки Анетовка II // *АО*. — 1980. — С. 340–341.
12. Телегін Д. Я. Мезолітичні пам'ятки України (IX–VI тисячоліття до н. е.). — К.: Наукова думка, 1982. — 252 с.

Анотації

Иваниченко Л. М. Видение анетовской культуры В. Станко и учеными-археологами.

В статье приведены основные точки зрения по поводу содержания анетовской позднепалеолитической культуры, выделенной В. Н. Станко. Даются оценки разных исследователей по этой проблеме.

Ivanichenko L. M. The problem of vision of the anetovska culture in the works of V. N. Stanko and archeologists.

The article presents the main points of view about the content of anetovska paleolithic culture defined by V. N. Stanko. It gives the estimation of the various researchers on this problem.

Н. М. Кіндрачук

ЗНАЧЕННЯ НРУ В ЗДОБУТТІ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ (1989–1991 рр.): ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ

Ключові слова: НРУ, незалежність, суверенітет, демократизація, національне відродження, періоджерела.

Ключевые слова: НРУ, независимость, суверенитет, демократизация, национальное возрождение, первоисточники.

Key words: NRU, independence, sovereignty, democratization, national revival, the original sources.

Всебічне вивчення та розкриття значення Народного Руху України в досягненні державної незалежності України неможливе без аналізу джерельного комплексу, який висвітлює історичні події у своїй повноті та суперечності. Різні за своїм походженням, інформаційним змістом, рівнем достовірності історичні джерела відображають політичну еволюцію державницьких, національних поглядів рухівців у напрямку підтримки ідеї незалежності України. Тому дана тема є надзвичайно актуальною і вимагає особливого підходу у вивченні.

В центрі уваги даної статті — джерельна база вивчення питання значення НРУ в здобутті незалежності України.

Джерельну базу з окресленої проблеми умовно можна поділити на чотири групи: 1) архівні матеріали; 2) опубліковані